

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

2. Российский рынок корпоративных облигаций: возврат к качеству [Электронный ресурс] // Эксперт РА. — Режим доступа: https://raexpert.ru/researches/ua/bond_maket_2022/ (дата обращения 05.06.2023)

3. Группа «Московская биржа»: рынок облигаций [Электронный ресурс]: <https://bondguide.moex.com/articles/overview-bond-market/1>

ӘӨЖ 33.336.7

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА КОМПАНИЯЛАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖӘЙ- КҮЙІНЕ МОНИТОРИНГ ЖҮРГІЗУ

Куанышбаева Рахима Болатбекқызы

rkuanyshbaeva0@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Экономика факультеті, «Қаржы» кафедрасының магистранты,
Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – М.Т. Жоламанова

Біздің көз алдымызда әлем өзгеруде. Постиндустриалды қоғамда (алтыншы технологиялық құрылымға көшу кезеңінде) цифрлық технологиялар бірте-бірте күнделікті өмірдің әрбір саласының ажырамас бөлігіне айналууда. Қазіргі уақытта өмірдің барлық салаларының жұмысын электронды, компьютерлік, желілік және басқа да көптеген маңызды автоматтандырылған технологиялардың көмегімен елестету қиын. Байланыс пен сатып алудан бастап тауар өндіруге және компанияның тәуелсіз жұмысына дейін – барлығы цифрлық ортаға өтуде. Бүгінгі таңда «цифрлық экономика» сияқты бірегей құбылыс пайда болды және дамып келеді.

Қазіргі кезеңде қаржылық мониторинг цифрлық экономиканың даму призмасы арқылы қарастырылады, бұл қаржылық операцияларды жүргізу кезінде бұзушылықтарды болдырмау және қаржылық бақылау процесінің ашықтығы үшін өзекті мәселелерді шешуге мүмкіндік береді [1].

Цифрлық трансформация жағдайында қаржылық мониторингті жүзеге асыру адамның осы процеске қатысуын барынша азайтуға мүмкіндік беретін цифрлық технологияларға негізделген.

Цифрлық трансформация процесі дәстүрлі экономикаға тән емес, компания үшін құндылықтарды көрсететін параметрлерді бағалаудан басталады.

Компанияның цифрлық трансформация процесі суретте көрсетілгендей бірнеше кезеңдерге бөлініп қарастырылады.

Бірінші кезеңде компанияның бизнес-процестері арқылы тиімділік бағаланады:

- бизнес-процестерді талдау;
- процесс моделін құру;
- процестерді жаңғырту бойынша шаралар қабылдау;
- цифрлық трансформация жағдайында компания қызметкерлерін жұмысқа дайындау.

Екінші кезеңде ақпараттық технологиялар стратегиясының құрылымы жүргізіледі, оның ішінде:

- бизнестің мақсаттары, басымдықтары және міндеттерін анықтау;
- ақпараттық технологиялар стратегиясы құрылымының позициясынан даму бағыттарын тұжырымдау;

- ақпараттық технологияларды басқару инфрақұрылымын жобалау;
- жұмыс жоспарын егжей-тегжейлі көрсету.

Үшінші кезеңде компанияға ақпараттық технологияларды енгізу бойынша шешімдер біріктіріледі және келесілер қамтамасыз етіледі:

- кастомизацияны ескере отырып бағдарламалық жабдықтауды іске қосу;
- кіріс деректерін тікелей жүктеу;

- компанияның стратегиялық және тактикалық мақсаттарына сәйкес жаңа және бар өнімдер арасында байланыс орнату.

Төртінші кезеңде АТ қолдау және компания қызметкерлерін қолданылатын жүйеге бейімдеу жүзеге асырылады.

Компанияның цифрлық трансформациясы нәтижесінде қаржылық бақылаудың бүкіл процесі өзгереді, соның ішінде қаржылық есептілік деректерін талдау негізінде компанияның қызметі бағаланады, және оның өнімділік көрсеткіштеріне әсер ететін факторлар анықталады.

Қалыптасқан ақпараттық инфрақұрылым есептеуді жеңілдеті отырып, басқару объектілерінің хабардар болу деңгейін арттыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ мониторинг процесін жетілдіру, оның субъектісінің жауап беру қабілетін арттыру, мониторинг операцияларына шығындарды азайтуға жағдай жасайды.

Қаржылық мониторингтің жаңа технологиялары бақылау объектісін бизнес-процестерге біріктіру арқылы қаржылық операцияларды жүргізу тәртібінде ықтимал бұзушылықтардың алдын алуға көмектеседі [2].

Цифрландыру жағдайында қаржылық мониторингте трансформациялық өзгерістерді жүзеге асыру кезінде:

- мониторинг іс-шараларын іске асыру кезіндегі тәуекелдер азаяды;
- киберқауіптер барынша азайтылады;
- ақпарат қорғалады.

Цифрлық экономика жүйесі блокчейн технологиясын кеңінен қолданады, бұл әртүрлі операцияларды жүзеге асырудың, сондай-ақ ақпаратты сақтаудың қауіпсіз әдісі. Блокчейн технологиясы ақпараттың бірнеше блоктарын шифрлауға негізделген орталықсыздандыру принципінен тұрады.

Блокчейн блоктары ақпараттық тізбегінің әрбір қатысушысына ондағы болып жатқан өзгерістерді бақылауға мүмкіндік беретін бірегей кілттерді пайдалану негізінде әртүрлі ақпарат бөліктерінің өзара байланысын қамтиды [3]. Осы технологияның арқасында операциялардың ауқымдылығы қамтамасыз етіледі; желінің төмен жүктемесі; операциялардың жоғары жылдамдығы; транзакцияны өңдеу жылдамдығы және т.б. қамтамасыз етіледі.

Блокчейн технологиясы қаржылық ағындардың қозғалысын, сондай-ақ компанияның келісімшарттық қатынастардың тарихын және компания активтерін бақылауға мүмкіндік береді. Қаржылық мониторинг жүйесінде үлкен көлемдегі мәліметтерді талдау мен өңдеуді қарастыратын және ақпараттың үлкен көлемімен, оның жылдамдығымен және әртүрлілігімен сипатталатын Big data технологиясы кеңінен қолданылады.

Бұл технология нақты уақыт режимінде қаржы ағындарының қозғалысын бақылауға және ауытқуларды анықтауға мүмкіндік береді.

Үлкен деректер технологиясын пайдалану жасанды интеллект (бұдан әрі – АИ) саласындағы технологияларды қолдану кезінде ақпарат ағындарын өңдеуде экономикалық және математикалық модельдеудің заманауи әдістерін қолдануға жәрдемдесу, қаржылық бақылау процедурасын жеңілдету және қаржылық бақылауда адами факторлардың әсерін азайту кезінде ең үлкен нәтиже береді:

- басқару шешімдерін қабылдау процесі айтарлықтай жеделдетілді;
- дұрыс емес стратегиялық және тактикалық басқару шешімдерін қабылдаудан болатын шығындар азаяды;
- компанияның үстеме шығындары азаяды.

АИ ақпараттық технологиялары компания басшылығына компанияның қаржылық жағдайының мәселелері бойынша қашықтықтан негізделген басқару шешімдерін қабылдауға және адамның қатысуынсыз әртүрлі операцияларды бақылауға мүмкіндік береді.

АИ технологияларын қолданудың арқасында компаниялар ықтимал бұзушылықтарды және тиісті бақылау объектілерінің тұрақсыз қаржылық жағдайын болдырмау үшін дискретті қаржылық бақылаудан оның қаржылық жағдайының мониторингіне ауыса алады. Мұндай жағдайларда басқару басқару жүйесінің операциялық элементі ретінде әрекет етеді.

Сонымен қатар 1-кестеде көрсетілгендей әртүрлі операцияларды жүзеге асыру кезінде жасанды интеллектті қолдану жағымды және жағымсыз жақтарды қатар алып жүреді.

Кесте 1 – Компанияларда жасанды интеллектті енгізудің жағымды және жағымсыз жақтары

Жағымды жақтары	Жағымсыз жақтары
Күрделі бағдарламалар үлкен көлемдегі ақпаратты өңдейді	Белгіленген операцияларда адамды негізсіз ауыстыру
Операцияларды жүргізудегі жоғары жылдамдық	Орнату мен оқытудың жоғары күрделілігі
Қашықтағы ресурстарға қол жеткізу	Жұмыс барысында ақаулардың болуы
Операцияларды орындауда еңбек шығындарын азайту	Психологиялық сәйкессіздік
Төтенше жағдайларға жедел әрекет ету	Машиналардан тәуелділіктің пайда болуы

Ескерту: автормен құрастырылған

Экономикалық дамудың қазіргі кезеңінде ақпараттық деректер цифрлық интеллектуалды технологияларды пайдаланған жағдайда компанияларға бизнестің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін негізгі активтердің біріне айналууда. Компанияның бизнес-процестерін цифрландыру қаржылық бақылауды жүргізудің тиімді жолдарын құруға және қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, бұл басқару тиімділігін арттырады. Цифрландыру және құрастырылған ақпараттық жүйелер компанияның қызметіне толығымен интеграциялануы керек.

Цифрлық технология бірқатар артықшылықтар әкелді. Бұл халық пен бизнестің мемлекеттік қызметтерге қолжетімділігін жеңілдету, ақпарат алмасуды жеделдету, бизнесті жүргізудің және жаңа цифрлық өнімдерді құрудың жаңа мүмкіндіктерінің пайда болуы және т.б.[4].

Қорытындылай келе, цифрлық экономика қазір қарқынды дамып келе жатқан және жақын болашақта жоғары технологиялардың өсуіне байланысты негізгі экономикаға айналуы мүмкін, әлемдік нарықтың барлық секторларындағы экономикалық қатынастардың жаңа түрі болып табылады. Жаңа технологияларды құру және жетілдіру соншалықты тез жүреді, сондықтан ескі технологиялармен ілесу мүмкін емес. Сондықтан, дәл қазір біз жаңартулардың жалпы ақпараттық және технологиялық ағынына қосылып, оларды тиімді қолдануға тырысуымыз керек. Қазақстанның көптеген қызмет салаларында технологиялық прогреске жетуге мүмкіндіктері бар. Қазір Қазақстан үшін цифрландыру өзіндік басым маңызды инновация, мұнда ең аз шығынмен ішкі нарықта тәуелсіздікке қол жеткізіп қана қоймай, сонымен бірге әлем мойындаған көшбасшы болуда маңызды орын алады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Betti N. and Sarens G. Understanding the internal audit function in a digitalised business environment. *Journal of Accounting & Organizational Change*. 2021;17(2):197–216. DOI: 10.1108/JAOC-11–2019– 0114
2. Cenamor J., Sjödin D.R., and Parida V. Adopting a platform approach in servitization: Leveraging the value of digitalization. *International Journal of Production Economics*. 2017;192:54–65. DOI: 10.1016/j.ijpe.2016.12.033
3. Kohtamäki M., Parida V., Patel P. C., and Gebauer H. The relationship between

digitalization and servitization: the role of servitization in capturing the financial potential of digitalization. Technological Forecasting and Social Change. 2020;151:119804. DOI: 10.1016/j.techfore.2019.119804

4. <https://strategy2050.kz/ru/news/51190/>

УДК 336

ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Қалияқбар Дарига Жанатовна

lskakov82@mail.ru

Магистрант кафедры «Бизнес-администрирование»

Университет «Тұран-Астана», г. Астана. Республика Қазақстан

Научный руководитель – Искаков Б.М.

На протяжении весьма длительного периода в социально-экономическом развитии государства и общества вопросы сущности и значения системы управления энергетической безопасностью не имели должного научного обоснования.

В современных условиях энергетическая безопасность становится одним из условий устойчивости системы экономических, социальных и экологических параметров, определяющих качество жизни населения и являющихся по своей сути показателем эффективности государственного управления. Сложность и многомерность понятия «энергетическая безопасность» находит проявление в его трактовках.

Как отмечают многие исследователи [1] понятие «проблемы энергетической безопасности» возникло в начале двадцатого века и было обусловлено необходимостью бесперебойного обеспечения вооруженных сил и оборонно-промышленного комплекса страны нефтью и нефтепродуктами. При этом, первые академические исследования вопросов энергетической безопасности датируются 60-ми годами прошлого века, которые как нельзя кстати пришлись на период нефтяного кризиса 70-х годов.

Позже, в 80-90-х годах интерес ученых к энергетической безопасности снизился из-за стабилизации цен на нефть, а также уменьшения угрозы экономических эмбарго, восстановления хозяйственных связей, разрушенных во времена обретения независимости ряда стран.

Вопросы энергетической безопасности вновь оказались в центре внимания 2000-х годах вследствие возросших потребностей стран Азии, срывов газовых поставок в Европу, а также необходимости странам проводить политику декарбонизации энергетических систем ввиду изменения климата.

Следует отметить, что причины возрастания интереса научных кругов к проблеме обеспечения энергетической безопасности значительно различаются в разных странах. Если для одних это определяется глубоким дефицитом собственных энергетических ресурсов, в результате чего экономики этих стран становятся существенно зависимы от энергетической ситуации, то для других, с их избыточностью топливных ресурсов, экономики становятся зависимы от энергетики как отрасли, успехи и неудачи которой в силу ее большого удельного веса в экономике во многом определяют успехи и неудачи самой экономики. В то же время высокая зависимость таких стран от глобальной мировой экономической ситуации, определяемой не только мировым рынком валют и товаров, но и рынком основной мировой «жидкой валюты» – нефти, нестабильность которого во многом объясняется политической нестабильностью «горячих» точек планеты, создает серьезные угрозы экономической и энергетической безопасности государства.

В связи с этим, перед мировым сообществом возникли принципиально новые проблемы, требующие смены традиционных подходов к вопросу обеспечения экономической безопасности страны, поскольку понятие «энергетическая безопасность» в настоящее время